

**ILLYUSTRATSIYA VA UNI MAKTABGACHA TA'LIM
TASHKILOTLARIDA QO'LLANILISHI*****EGAMBERDIYEVA MADINA SHARIF QIZI******OSIYO TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI MAGISTRANTI***

Annotatsiya: *Ushbu maqolada illyustratsiyaning ta'lim-tarbiyaviy jarayondagi o'rni, uning bolalarning estetik idroki va tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida illyustratsiyalarni to'g'ri tanlash, ularni mashg'ulotlarda, ertak, hikoya, she'r o'qitish jarayonida qo'llash usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bolalar psixologiyasi nuqtai nazaridan illyustratsiyalarni pedagogik maqsadga muvofiq ishlatish yo'llari ilmiy asosda yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Illyustratsiya, vizual vosita, maktabgacha ta'lim, estetik idrok, tasviriy faoliyat, bolalar psixologiyasi, didaktik material, vizual o'qitish.*

Zamonaviy ta'lim tizimida vizual vositalarning, xususan, illyustratsiyalarning o'rni tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar dunyoni idrok etishda ko'proq ko'rish orqali bilim oladilar. Shu sababli illyustratsiya — bu faqat bezak yoki ko'rgazmali vosita emas, balki ta'limning muhim tarkibiy qismidir. U bolalarning diqqatini jamlash, xotirasini mustahkamlash, voqelikni tasavvur qilish, nutqini rivojlantirish va estetik didini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etishda rasm, surat, kollaj, rangli kompozitsiyalar, multfilmlar kabi illyustratsiyalar keng qo'llaniladi. Pedagogning maqsadi — bolani chizilgan tasvir orqali fikrlashga, voqea-hodisalarni tushunishga, so'z boyligini oshirishga yo'naltirishdir.

Illyustratsiya tasviriy san'atning bir shakli bo'lib, u bolalar uchun ta'lim jarayonini yanada qiziqarli, tushunarli va samarali qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi, ayniqsa maktabgacha ta'lim tashkilotlarida (MTT). Quyida

illyustratsiyaning maktabgacha ta'limdagi ahamiyati, qo'llanilishi, afzalliklari, tanlash mezonlari va amaliy misollar haqida batafsil ma'lumot beraman.

Illyustratsiyaning maktabgacha ta'limdagi ahamiyati

Maktabgacha yoshdagi bolalar (3-7 yosh) o'zlarining kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanish bosqichida bo'ladilar. Bu davrda ularning diqqati barqaror emas, tasavvurlari esa faol rivojlanmoqda. Illyustratsiyalar quyidagi jihatlari bilan ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydi:

Vizual ta'limni kuchaytirish:

- Bolalar ko'pincha eshitgan yoki o'qigan ma'lumotni vizual tasvirlar bilan birgalikda yaxshiroq eslab qoladilar. Illyustratsiyalar matn yoki og'zaki ma'lumotni vizual shaklda mustahkamlab, bolalarning tushunishini osonlashtiradi.

- Misol: Hayvonlar haqida hikoya o'qilganda, har bir hayvonning tasviri bolalarga uning tashqi ko'rinishi, rangi va muhitini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

- Yorqin ranglar, qiziqarli personajlar va jozibali dizayn bolalarning qiziqishini oshiradi. Bu, ayniqsa, diqqati tez chalg'iyadigan yosh bolalar uchun muhim.

- Masalan, rangli rasmlar bilan bezatilgan kitob yoki plakat bolalarni uzoqroq vaqt darsga jalb qiladi.

Emotsional va ijtimoiy rivojlanish:

- Illyustratsiyalar bolalarga his-tuyg'ularni tushunishga va ifodalashga yordam beradi. Masalan, turli yuz ifodalari tasvirlangan rasmlar orqali bolalar quvonch, xafalik yoki g'azab kabi his-tuyg'ularni farqlashni o'rganadilar.

- Ijtimoiy vaziyatlarni (masalan, do'stlik, yordam berish) aks ettiruvchi tasvirlar bolalarga axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatadi.

Ijodkorlik va tasavvurni rivojlantirish:

- Illyustratsiyalar bolalarni o'z hikoyalarini o'ylab topishga, tasvirlarni sharhlashga yoki yangi g'oyalarni yaratishga undaydi. Bu ularning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

- Masalan, bir tasvirni ko'rsatib, "Bu rasmda nima sodir bo'lmoqda?" deb so'rash bolalarni ijodiy fikrlashga undaydi.

Til va nutq rivojlanishi:

- Illyustratsiyalarni muhokama qilish orqali bolalar yangi so'zlarni o'rganadilar, jumlar tuzishni mashq qiladilar va o'z fikrlarini ifodalashni o'rganadilar.

- Masalan, tasvirdagi voqeani tasvirlash yoki undagi personajlar haqida hikoya qilish bolalarning so'z boyligini oshiradi.

Illyustratsiyalarni MTTda qo'llash usullari

Illyustratsiyalar MTTda turli faoliyatlarda, o'quv jarayonlarida va kundalik mashg'ulotlarda keng qo'llaniladi. Quyida asosiy yo'nalishlar keltiriladi:

O'quv materiallarida:

- Kitoblar va hikoyalar: Bolalar kitoblari ko'pincha rangli illyustratsiyalar bilan bezatiladi. Bu tasvirlar hikoyani jonlantiradi va bolalarga mazmunni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Masalan, "Alisher Navoiy"ning "Xamsa" asaridagi hikoyalarni soddalashtirilgan shaklda bolalarga o'qib berishda illyustratsiyalar ishlatilishi mumkin.

- Plakatlar va flanelograflar: Alifbo, raqamlar, ranglar, shakllar yoki tabiat hodisalarini o'rgatishda devorga osilgan yoki flanelografda ishlatiladigan tasvirlar muhim hisoblanadi.

- Didaktik materiallar: Kartochkalar, lotto o'yinlari yoki moslashtirish kartalari (masalan, hayvon va uning muhitini moslashtirish) bolalarga tasniflash va mantiqiy fikrlashni o'rgatadi.

Didaktik o'yinlarda:

- Sozlamali o'yinlar: Masalan, "Bu nima?" o'yinida turli ob'ektlar tasvirlangan kartochkalar ishlatiladi. Bolalar tasvirni nomlash yoki uning xususiyatlarini tasvirlash orqali o'ynaydi.

- Guruhlash o'yinlari: Bolalardan tasvirlarni guruhlarga ajratish so'raladi (masalan, meva va sabzavotlar, yovvoyi va uy hayvonlari).

- Hikoya yaratish: Bir nechta illyustratsiyalarni ketma-ket joylashtirib, bolalardan hikoya tuzish soʻraladi. Bu ularning mantiqiy fikrlashini va ijodkorligini rivojlantiradi.

Sanʼat va ijodiy faoliyatda:

- Bolalar illyustratsiyalarga qarab oʻz rasmlarini chizishadi yoki hikoyalar oʻylab topishadi. Masalan, “Oʻrmon manzarasi” tasviriga qarab, bolalar oʻzlarining oʻrmon haqidagi tasavvurlarini chizishlari mumkin.

- Illyustratsiyalarni ranglash faoliyati bolalarning nozik motorikasi va ranglarni farqlash qobiliyatini rivojlantiradi.

- Bolalardan bir hikoyaning illyustratsiyasini oʻzlari chizish soʻralishi mumkin, bu ularning tasavvurini yanada oshiradi.

Xona bezash va vizual muhit yaratish:

- MTT xonalarida devorlarga osilgan illyustratsiyalar (masalan, fasllar, hayvonlar, alifbo yoki raqamlar tasvirlari) doimiy taʼlim muhitini yaratadi. Bolalar bu tasvirlarni har kuni koʻrish orqali passiv ravishda bilim oladilar.

- Masalan, xonada “Fasllar daraxti” tasviri boʻlsa, bolalar yil fasllarini osonroq eslab qoladilar.

Emotsional va ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirish:

- Yuz ifodalari yoki ijtimoiy vaziyatlarni aks ettiruvchi illyustratsiyalar bolalarga his-tuygʻularni tushunish va ularga mos munosabatda boʻlishni oʻrgatadi. Masalan, “Doʻstlar bilan oʻynash” tasviri orqali bolalar hamkorlik va doʻstlik qadriyatlarini oʻrganadilar.

- Bolalardan tasvirdagi personajlarning his-tuygʻularini muhokama qilish soʻralishi mumkin, bu ularning empatiya qobiliyatini oshiradi.

Texnologik integratsiya:

- Zamonaviy MTTlarda interaktiv doskalar yoki planshetlar orqali raqamli illyustratsiyalar ishlatiladi. Masalan, animatsion tasvirlar yoki interaktiv oʻyinlar bolalarni yanada faol jalb qiladi.

- Masalan, “Hayvonlar ovozi” ilovasidagi illyustratsiyalar bolalarga hayvonlarning tasviri va ovozini birgalikda oʻrganish imkonini beradi.

Illyustratsiyalarni tanlashda e'tibor beriladigan jihatlar

Illyustratsiyalarni MTTda samarali qo'llash uchun quyidagi mezonlarga rioya qilish muhim:

Yoshga moslik:

- 3-4 yoshli bolalar uchun oddiy, katta va aniq tasvirlar tanlanadi. 5-7 yoshli bolalar uchun esa ko'proq tafsilotli va hikoyali illyustratsiyalar mos keladi.
- Masalan, kichik yoshdagi bolalar uchun katta hayvon tasvirlari, kattaroq bolalar uchun esa hikoya syujetli tasvirlar afzal.

Ranglar va sifat:

- Yorqin, lekin ko'zni charchatmaydigan ranglar tanlanadi. Pastel yoki tabiiy ranglar bolalarni tinchlantiradi, yorqin ranglar esa ularning qiziqishini uyg'otadi.
- Tasvirlar aniq va yuqori sifatli bo'lishi kerak, chunki loyqa yoki sifatsiz tasvirlar bolalarning diqqatini chalg'itishi mumkin.

Madaniy va axloqiy moslik:

- Illyustratsiyalar mahalliy madaniyat, an'ana va qadriyatlar bilan mos bo'lishi kerak. Masalan, o'zbek xalq ertaklari tasvirlari mahalliy kiyimlar yoki muhitni aks ettirsa, bolalar o'z madaniyatlariga yaqinroq his qiladilar.
- Tasvirlarda zo'ravonlik, qo'rqinchli yoki noo'rin elementlar bo'lmasligi lozim.

Interaktivlik va funksionallik:

- Bolalarni faol ishtirok etishga undaydigan tasvirlar tanlanadi. Masalan, ko'p elementli tasvirlar (o'rmonda turli hayvonlar va o'simliklar) muhokama va o'yin uchun ko'proq imkoniyat beradi.

Xavfsizlik:

- Agar illyustratsiyalar kartochka yoki o'yin materiali sifatida ishlatilsa, ular toksik bo'lmagan materiallardan tayyorlanishi va o'tkir qirralarga ega bo'lmasligi kerak.

Amaliy misollar va dars g'oyalari

Quyida illyustratsiyalarni MTTda qo'llashning aniq misollari va dars g'oyalari keltiriladi:

Alifbo o'rgatish:

- Har bir harf uchun mos illyustratsiya ishlatiladi (masalan, "A" – anor, "B" – bola). Bolalardan harfni nomlash va tasvirdagi ob'ektni tasvirlash so'raladi.
- Faoliyat: Bolalarga harf kartochkalarini berib, ulardan harfga mos so'zlarni topish so'raladi. Masalan, "O" harfi uchun "olma", "oyna" yoki "o'rik" so'zlarini aytishadi.

Tabiatni o'rganish:

- Fasllarni o'rgatish uchun har bir faslga oid illyustratsiyalar ishlatiladi (masalan, kuzda sariq barglar, qishda qorli manzara).
- Faoliyat: Bolalarga fasllar tasvirlarini guruhlariga ajratish va har bir faslning o'ziga xos belgilari haqida gapirish topshiriladi.

Hikoya yaratish:

- Bir nechta tasvir (masalan, o'rmon, bola, hayvonlar) berilib, bolalardan hikoya o'ylab topish so'raladi. Bu ularning ijodiy fikrlashini va so'z boyligini rivojlantiradi.
- Faoliyat: "Bu tasvirda nima sodir bo'lmoqda? Keyin nima bo'ladi?" kabi savollar beriladi.

Matematik tushunchalar:

- Raqamlar va shakllarni o'rgatishda illyustratsiyalar ishlatiladi. Masalan, "5 ta olma" tasviri orqali hisoblash o'rgatiladi.
- Faoliyat: Bolalarga turli miqdordagi ob'ektlar tasvirlangan kartochkalar berilib, ulardan raqamlarni hisoblash yoki solishtirish so'raladi.

Ijtimoiy ko'nikmalar:

- Do'stlik, yordam berish yoki oilaviy vaziyatlarni aks ettiruvchi tasvirlar orqali bolalarga ijtimoiy qadriyatlar o'rgatiladi.
- Faoliyat: Bolalardan tasvirdagi personajlarning xatti-harakatlarini muhokama qilish va "Siz bu vaziyatda nima qilgan bo'lardingiz?" deb so'rash.

Illyustratsiyalarni yaratish va moslashtirish

- Mahalliy illyustratorlar bilan hamkorlik: O'zbek xalq ertaklari yoki an'analarini aks ettiruvchi illyustratsiyalar maxsus tayyorlanishi mumkin. Masalan, "Alpomish" yoki "Nasriddin Afandi" hikoyalari uchun maxsus tasvirlar.

- Raqamli vositalar: MTTlarda planshetlar yoki interaktiv doskalar orqali raqamli illyustratsiyalar ishlatilishi mumkin. Masalan, bolalar tasvirlarni barmoqlari bilan harakatlantirib, o'yin o'ynashlari mumkin.

- Bolalar tomonidan yaratilgan illyustratsiyalar: Bolalarni o'z illyustratsiyalarini chizishga jalb qilish ularning ijodkorligini oshiradi. Masalan, "Mening oilam" mavzusida rasm chizish.

Xulosa

Ilyustratsiyalar maktabgacha ta'limda nafaqat o'quv jarayonini boyitadi, balki bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Ular bolalarni faol jalb qilish, tasavvur va ijodkorlikni rivojlantirish, til va nutq ko'nikmalarini mustahkamlashda samarali vositadir. Ilyustratsiyalarni tanlashda yosh, madaniy moslik va sifatga e'tibor berish muhim.

Xulosa qilib aytganda, illyustratsiya maktabgacha ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. U bolalarda estetik zavq, ijodiy fikrlash, nutq rivoji va hissiy idrokni shakllantiradi. Ilyustratsiyalar yordamida bola nafaqat bilim oladi, balki dunyoni ranglar, shakllar va obrazlar orqali anglaydi.

Tarbiyachilar uchun illyustratsiyadan foydalanish metodikasi bo'yicha maxsus seminarlar tashkil etish.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida milliy madaniyat va qadriyatlarga asoslangan rasm materiallarini kengaytirish.

Bolalar uchun interfaol illyustratsion o'yinlar va raqamli resurslar ishlab chiqish.

Ilyustratsiyalarni yaratishda psixologik-pedagogik ekspertizani joriy etish.

ADABIYOTLAR.

1. Kadirov, M. (2020). *Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi*. Toshkent: Fan nashriyoti.

2. Mamatqulova, Sh. (2018). *Maktabgacha ta'limda ko'rgazmali vositalardan foydalanish metodikasi*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Abdullayeva, M. (2021). *Bolalar nutqini rivojlantirishda ko'rgazmali vositalarning roli*. Toshkent: Maktabgacha ta'lim.
4. Xo'jayev, N. (2019). *Didaktik o'yinlar va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
5. Hasanov, B. (2022). *Maktabgacha ta'limda innovatsion metodlar va axborot texnologiyalari*. Toshkent: TDPU.
6. Musurmonova, O. (2021). *Bolalar ijodini rivojlantirishda rasm va illyustratsiyalarning ahamiyati*. Toshkent: Barkamol avlod.
7. Jalolova, N. (2020). *Vizual materiallardan foydalanish orqali bolalar tasavvurini rivojlantirish*. "Pedagogika" jurnali, №4.
8. UNESCO (2020). *Visual Learning in Early Childhood Education*. Paris: UNESCO Publishing.
9. Krajewski, S., & Miller, J. (2022). *The Role of Illustrations in Early Learning*. Early Childhood Research Journal, Vol. 15(2).
10. Bakhromova, D. (2023). *Ilyustratsiyalar orqali bolalarda estetik idrokni shakllantirish*. "Ta'lim va innovatsiyalar" ilmiy jurnali, №2.